

Koningin Beatrix en prins Claus op de Nederlandse Antillen, 1980, Foto ANP.

[B] DE PARELS EN DE KROON

Boeken over het koningshuis die verschijnen bij een commerciële uitgeverij en bestemd zijn voor het zogenaamde “grote publiek”, hebben vaak de neiging om te vleien, de *brosse à reluire* te hanteren. Van de vorstelijke echtparen en hun kinderen niets dan goeds. Als in de titel het begrip “monarchie” bovendien gecombineerd wordt met “koloniën”, zoals het geval is in Gert Oostindies *De parels en de kroon. Het koningshuis en de koloniën*, dan wekt dat bij de Belgische lezer zeer zeker speciale aandacht. Net die combinatie bezat in België, in vervlogen tijden, een hoog wieroekgehalte. Tot aan de onafhankelijkheid van Belgisch Congo in 1960 werd de cultus van de nationale dynastie medegevoed door de ophemeling van het koloniale werk van Leopold II, de vorst die er (grotendeels op eigen krachten) in slaagde een “persoonlijk” imperium op te bouwen in het hartje van centraal Afrika. De Leopold-cultus heeft in de afgelopen jaren natuurlijk een serieuze deuk gekregen, maar de naakte vaststelling blijft overeind: in België heeft het koningshuis altijd een heel speciale band gehad met de Afrikaanse territoria, tot en met de moeilijke dekolonisatie, zoals onder meer ook bleek uit de werkzaamheden van de recente parlementaire onderzoekscommissie over de moord op Patrice Lumumba, de eerste premier van de Democratische Republiek Congo.

De “parels en de kroon”, vermeld in de titel van dit boek, verwijzen uiteraard naar West- en Oost-Indië en naar de *Nederlandse kroon*. De mooie metafoor van de “parels”, bijzonder gepast voor het eilandrijk van Nederland, is natuurlijk helemaal niet toepasselijk op het Belgische koloniale bezit, dat we eerder zouden moeten omschrijven als één grote ruwe diamant, of als een massieve klomp kopererts. Juist vanuit hun eigen (rijk gevulde) ervaringen over de relaties tussen monarchie en kolonies, zullen Belgische lezers echter met belangstelling kennismaken van een boek dat handelt over de manier waarop de Nederlandse vorsten omgingen met hún koloniale bezittingen.

Gelukkig is hier helemaal geen sprake van een *brosse à reluire*. De auteur staat borg voor een nuchtere, soms zelfs ontluisterende aanpak. Gert Oostindie, directeur van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde en hoogleraar aan de Universiteit Leiden, heeft tal van publicaties op zijn naam staan, voornamelijk betreffende de Nederlandse Caraïben. Hij combineert enkele zeldzame eigenschappen: hij kan een goed onderbouwde wetenschappelijke analyse op een leesbare en onderhoudende manier aan de man te brengen. Zelfs een snuifje onderkoelde humor ontbreekt niet.

Het Huis van Oranje heeft eigenlijk weinig rechtstreekse invloed uitgeoefend op het koloniale rijk. Dat was al het geval vóór de stichting van de moderne

Nederlandse monarchie. Als stadhouders hebben de Oranjes niet echt invloed gehad op de overzeese politiek van de Republiek. Enkel Willem I, het eerste staatshoofd van het moderne Nederland, heeft zijn stempel gedrukt op de koloniën; hij werd immers niet gehinderd door een liberale grondwet. Zijn opvolgers stonden veel verder af van het West- en Oost-Indische toneel. Dat is ook letterlijk op te vatten. Geen enkele Nederlandse vorst of vorstin heeft ooit “zijn” of “haar” Aziatische gebieden bezocht. Het eerste bezoek van een Nederlandse vorst aan Indonesië dateert van 1971 (tweeëntwintig jaar na de onafhankelijkheid!), het tweede (en voorlopig laatste) kwam er in 1995. West-Indië mocht zich wat vroeger verheugen in dynastiek bezoek, met een reis van kroonprinses Juliana tijdens de Tweede Wereldoorlog. Als vorstin deed ze de Caraïben aan in 1955.

Wat een contrast met de talrijke bezoeken van de Belgische vorsten aan het koloniale en het onafhankelijke Congo, als kroonprins en/of als regerend monarch. Enkel Leopold II zelf, de stichter van de Belgische kolonie, zette nooit een voet in Congo.

Oostindie rekent af met een aantal traditionele opvattingen. Eén daarvan heeft betrekking op de zogenaamde rol van de Nederlandse koning in de afschaffing van de slavernij in 1861 (Oost) en in 1863 (West). Vooral in dit laatste gebied, waar de slaven veel talrijker waren dan in de “gordel van smaragd”, werd hierover een hardnekkige mythologie opgebouwd. Duidelijk lijkt dat het koningshuis zich helemaal niet heeft ingezet voor die hervorming; het was integendeel ongevoelig voor de emancipatie van de slaven in de West, een verhaal dat de auteur “weinig verheffend” noemt. Andere ontluisterende boodschappen: Willem II was gekant tegen de timide aanzetten om een “sociale” politiek voor de inlanders in Oost-Indië te voeren (1845). “In niets gaf de koning er blijk van een zedelijke plicht te voelen om in Indië beschaving te brengen”. In de jaren negentig van de negentiende eeuw was regentes Emma voorstander van een “harde aanpak” van de “opstandelingen” in het gebied Atjeh in Sumatra. Koningin Wilhelmina, van haar kant, had een conservatieve kijk op de koloniale politiek en “had weinig op met de hervormingen” die de ministers van Koloniën wilden invoeren. Van stappen naar zelfbestuur of dekolonisatie moest ze evenmin weten. Daarentegen heeft het Huis van Oranje rijkelijk geprofiteerd van de slavenhandel

en van het koloniale gebeuren. Daarover had de lezer graag wat meer willen vernemen, maar het is niet duidelijk of die aspecten moeilijk te becijferen vallen, dan wel of een dergelijke uitweiding te technisch zou uitvallen. Voor de Belgische lezer gaat hier trouwens een belletje rinkelen: ook het Huis van Coburg heeft materiële baten uit het Congolese avontuur gehaald. Helaas zijn die bijzonder moeilijk te kwantificeren, in de eerste plaats wegens het waas van geheimzinnigheid dat hangt rond het vorstelijke patrimonium.

De auteur maakt duidelijk dat het Nederlandse koningshuis vooral een symbolische rol speelde in het Nederlandse koloniale systeem. Er was sprake van een “doelbewuste encensering van het koningschap”. Tussen Nederland, West- en Oost-Indië bestonden enorme contrasten; Oranje werd bijgevolg ingezet als een “centraal element in het kweken van een verbeelde koloniale gemeenschap die de drie continenten moest verbinden”. De auteur gaat de sociale draagwijdte van die koninklijke cultus in de koloniën na; hij constateert dat die voor het gros van de bevolking hoogstwaarschijnlijk weinig betekenis had, en dat de afhankelijkheidsbetuigingen niet altijd vrij waren van enige dwang. Zoals gezegd werd in West-Indië echter een ware cultus opgezet rond de “rol” van de koning in de bevrijding van de slaven, een opvatting die bij bepaalde bevolkingsgroepen in Nederlands Amerika blijkbaar een hele tijd heeft bestaan. Oostindie besluit met een analyse van de functie en de opstelling van de monarchie in de huidige relaties tussen Nederland en zijn (ex-)kolonies. Nu dragen alleen nog enkele snippers in de Caraïben de Nederlandse vlag, maar het voormalige moederland is wel veel meer multicultureel geworden door de aanwezigheid van omvangrijke bevolkingsgroepen, afkomstig uit de vroegere kolonies.

Een brede comparatieve geschiedenis van het Nederlandse en Belgische kolonialisme zou uiteraard de moeite lonen; deze *Parels en de kroon* zullen daarvoor enkele interessante bouwstoffen aanreiken.

GUY VANTHEMSCHE

GERT OOSTINDIE, *De parels en de kroon*.

Het koningshuis en de koloniën, De Bezige Bij, Amsterdam, 2006, 192 p.